

УДК 343.985.7

КАТЕГОРІЯ «ІНФОРМАЦІЯ» ЯК ОСНОВА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СЛІДЧА ТАЄМНИЦЯ»

Пасечник Марина Леонідівна,
аспірант кафедри криміналістики
(Національний університет «Одеська
юридична академія», м. Одеса, Україна)

У статті розглянуто категорію «інформація» як основу для визначення поняття «слідча таємниця». Розкрито семантику термінів «таємниця», «секрет», «конспірація». Наголошено, що семантично таємниця – це сама інформація, що приховується, а конспірація – заходи, які здійснюються для її збереження, а також що відомості про конкретні заходи конспірації, які здійснюються оперативними підрозділами, як правило, також є таємницею. Досліджено історичний аспект характеристики категорії «таємниця». Підкреслено розуміння сучасними дослідниками публічної і приватної сторін соціально-правового інституту таємниці та її характерні ознаки. Виділено складники й характерні ознаки таємниці. Семантичні, історичні й теоретичні аспекти інтерпретації феноменів «інформація» й «таємниця» доповнені наведенням законодавчого тлумачення цих категорій у сучасному інформаційному та кримінальному процесуальному законодавстві України. Розглянуто відповідні положення Законів України: «Про інформацію», де розглядувану категорію класифіковано за змістом, порядком доступу, наведено перелік відомостей, що не можуть бути зараховані до інформації з обмеженим доступом; «Про захист персональних даних», у якому визначено умови обмеження доступу до інформації; «Про державну таємницю», в якому наведено визначення цього виду таємниці, визначено інформацію, що може бути зарахована до державної таємниці у сфері державної безпеки й охорони правопорядку. Зроблено висновок, що категорія «інформація» є основою визначення поняття «слідча таємниця», а самою таємницею є відомості з обмеженим доступом, найсуттєвішими критеріями класифікації яких є диференціації за змістом і порядком доступу.

Ключові слова: таємниця, інформація, секрет, конспірація, слідча таємниця.

THE CATEGORY “INFORMATION” AS THE BASIS FOR THE DEFINITION OF THE CONCEPT “INVESTIGATIVE SECRET”

Pasechnik Maryna Leonidivna,
Postgraduate Student at the Department
of Criminalistics (National University
“Odessa Academy of Law”,
Odessa, Ukraine)

The article reviewed the category of “information” as the basis for the definition “investigative secret”. The semantics of the terms “secrecy”, “secret”, “conspiracy” is revealed. It is emphasized that semantically secrecy is the information that hidden, and conspiracy – the measures taken to preserve it, and fact that the information about the specific measures of conspiracy carried out by the operational units is usually also a secrecy. The historical aspect of the characteristics of such category as “secrecy” is researched. Underlined understanding by modern researchers the public and private sides of the social-legal institution of secrecy

and its main features. The components and characteristic features of secrecy are allocated. The semantic, historical and theoretical aspects of the interpretation of such phenomena as "information" and "secrecy" are supplemented by an examples of legislative interpretation of these categories in the modern information and criminal procedural legislation of Ukraine. Reviewed the relevant provisions of the Act of Ukraine such as "Information", where the category under consideration is classified in terms of content, access procedure, given list of information that can not be attributed to restricted access information; "Protection of Personal Data", which defines the conditions for restricting access to information; "State Secrets", which defines this type of secrecy, identifies information that may be classified as state secrets in the field of state security and law enforcement. It was considered that the category "information" is the basis for defining the concept of "investigative secret"; we define that secrecy is information with restricted access, the most important criteria for classification of which are differentiation in terms of content and access.

Key words: secrecy, information, secret, conspiracy, secrecy of the investigation.

Визначення поняття «слідча таємниця» передусім зумовлює необхідність окреслення відповідної термінології. У цьому зв'язку варто зазначити, що семантика слова «таємниця» передбачає у своєму першому (основному) значенні те, що приховується від інших, відоме не всім; секрет, таїна [1, с. 501]. У свою чергу, тлумачення синонімічного поняття має не дуже багато особливостей: секрет – те, що не підлягає розголошенню, що приховується від інших; таємниця [1, с. 259]. Натомість термін «конспірація» надає діяльнісного значення розглядуваним поняттям – це заходи, яких уживає нелегальна організація для збереження в таємниці своєї діяльності, а також своїх членів; суворе дотримання таємниці; конспірувати – застосовувати конспірацію щодо кого-, чого-небудь; конспіратор – той, хто вдається до конспірації [1, с. 880]. Отже, семантично таємниця – це сама інформація, що приховується, а конспірація – заходи, які здійснюються для її збереження. Водночас необхідно підкреслити, що відомості про конкретні заходи конспірації, що здійснюються оперативними підрозділами, як правило, також є таємницею.

Дослідники історичного аспекту характеристики категорії «таємниця» правильно визначають, що вона є елементом системи виживання та невід'ємним складником існування людства [2, с. 19]. Ретроспектива становлення цієї інституції дає змогу виділити такі етапи: по-перше, водночас із виникненням державних утворень з'являються секрети переважно у військовій сфері, що призвело до оформлення державних таємниць. Серед останніх виділяються таємниці політичні, пов'язані з внутрішньою та зовнішньою політиками держави; по-друге, з виходом ремесел на високий рівень виникають секрети відповідних виробництв; поступово стверджується інститут особистої таємниці [3].

Кримінологи підкреслювали такі особливості феномена «таємниця»: сфера об'єктивної реальності, прихована від нашого сприйняття або розуміння. З одного боку, це все те, що на цей момент не усвідомлене людським інтелектом, з іншого – це дещо вже відоме, але з певною метою приховане від інших людей [3, с. 5]; інформація про дії (стан та інші обставини) певної особи (громадянина, організації, держави), що не підлягають розголошенню [4, с. 119]; один із найважливіших інститутів, які визначають співвідношення інтересів особи, суспільства та держави, приватної й публічної основи права, підстави та межі втручання держави в недержавну сферу, ступінь інформаційної захищеності [5, с. 124].

Отже, об'єктивно вбачається однозначне розуміння сучасними дослідниками публічної і приватної сторін соціально-правового інституту таємниці [6, с. 24], що з моральних позицій уособлює комплекс важливих для існування окремої особи, су-

спільства або держави етичних категорій, ставлення до яких з боку держави означає певний рівень її цивілізованості й демократичності [6, с. 32].

Разом із тим спеціалісти в соціальному та правовому аспектах визнають складниками поняття «таємниця» такі фактори: 1) економічний – ступень можливої шкоди в разі витоку секретної інформації (таємниця за рівнем важливості для будь-якої соціальної спільноти ставиться в залежність насамперед від рівня збитку для вказаного соціуму) [4, с. 9]; 2) часу (таємність, за певних винятків, діє, є актуальною протягом обмеженого строку); 3) простору (таємною інформація є на певній території, в іншому місці вона може бути нетаємною); 4) певного кола осіб, які володіють таємницею [3, с. 6].

Завданням статті є обґрунтування категорії «інформація» як основи визначення поняття «слідча таємниця».

Поряд зі складниками поняття «таємниця», виходячи зі змісту правових норм, що регулюють різні її види, виділяють такі характерні ознаки таємниці: 1) вона насамперед є відомостями, інформацією; 2) відомості (інформація) мають бути відомі або довірені вузькому колу осіб; 3) їх довірення певним суб'єктам відбувається в силу професійної чи службової діяльності останніх, здійснення певних доручень; 4) відомості не підлягають розголошенню; 5) розголошення відомостей (інформації) може спричинити настання негативних наслідків (матеріальну та моральну шкоду її власнику, користувачу або іншій особі); 6) на особах, яким довірена інформація, що не підлягає розголошенню, лежить правовий обов'язок її зберігати; 7) за розголошення цих відомостей встановлюється законом юридична відповідальність [6, с. 26–29].

У дисертаційному дослідженні В.Г. Лісогор слушно підкреслює факт широкого застосування разом із терміном «таємниця» словосполучення «конфіденційна інформація» [2, с. 23]. В етимологічному значенні слово «конфіденційний» походить від латинського *confidentia* – довіра, в сучасній мові означає довірчий, той, що не підлягає розголошенню, секретний [8, с. 359]. Тобто термін «конфіденційний» має таке ж значення, як і термін «таємниця».

Семантичні, історичні й теоретичні аспекти інтерпретації феноменів «інформація» й «таємниця» об'єктивно повинні бути доповнені наведенням законодавчого тлумачення цих категорій.

Тут передусім необхідно відштовхнутися від положень Закону України «Про інформацію» [9], які дають можливість констатувати, що законодавець чітко розмежує публічні та приватні аспекти категорій «інформація» й «таємниця». Це, зокрема, вбачається з положень ст. 10 коментованого Закону «Види інформації за змістом», де, крім інших, констатовано існування інформації про фізичну особу та правової інформації. Надалі в ст. ст. 11 і 17 розглядуваного нормативного акта коментуються ці види інформації: інформація про фізичну особу (персональні дані) – це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована (не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту й захисту прав людини. До конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата й місце народження) [9, ч. ч. 1 і 2 ст. 11]; правова інформація – будь-які відомості про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення й боротьбу з ними та їх профілактику тощо [9, ч. 1 ст. 17].

У статті 20 за порядком доступу інформація диференціюється на, по-перше, відкриту, по-друге, інформацію з обмеженим доступом. Наголошується, що будь-яка

інформація є відкритою, крім тієї, що зарахована законом до інформації з обмеженим доступом.

Статтею 21 коментованого нормативно-правового акта (так само як й іншими законами, що регулюють інформаційні відносини [10, ст. 6]) конкретизується термін «інформація з обмеженим доступом», яка поділяється на три види: конфіденційну, таємну та службову.

Згідно з ч. 2 цієї статті, конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом. Відносини, пов'язані з правовим режимом конфіденційної інформації, порядок зарахування інформації до таємної або службової, а також порядок доступу до неї регулюються законами [10].

Зокрема, ч. 2 ст. 6 Закону України «Про захист персональних даних» визначає, що обмеження доступу до інформації здійснюється відповідно до закону за дотримання сукупності таких вимог: 1) виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя; 2) розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам; 3) шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес у її отриманні.

Водночас Закон України «Про інформацію» не надає визначення категоріям «таємна» та «службова» інформація. Однак дуже суттєвим є перелік відомостей, що не можуть бути зараховані до інформації з обмеженим доступом, закріплений у ч. 4 ст. 21: 1) про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту; 2) про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації, що сталися або можуть статися й загрожують безпеці людей; 3) про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти й культури населення; 4) про факти порушення прав і свобод людини, включаючи інформацію, що міститься в архівних документах колишніх радянських органів державної безпеки, пов'язаних із політичними репресіями, Голодомором 1932–1933 років в Україні та іншими злочинами, вчиненими представниками комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів; 5) про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб; 5-1) щодо діяльності державних і комунальних унітарних підприємств, господарських товариств, у статутному капіталі яких більше ніж 50 відсотків акцій (часток) належать державі або територіальній громаді, а також господарських товариств, 50 і більше відсотків акцій (часток) яких належать господарському товариству, частка держави або територіальній громаді в якому становить 100 відсотків, що підлягають обов'язковому оприлюдненню відповідно до закону; 6) інші відомості, доступ до яких не може бути обмежено відповідно до законів і міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [9].

Крім того, згідно з ч. 5 ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації», не може бути обмежено доступ до інформації про розпорядження бюджетними коштами, володіння, користування чи розпорядження державним, комунальним майном, у тому числі до копій відповідних документів, умови отримання цих коштів чи майна, прізвища, імена по батькові фізичних осіб і найменування юридичних осіб,

які отримали ці кошти або майно. За дотримання вимог, передбачених ч. 2 цієї статті, зазначене положення не поширюється на випадки, коли оприлюднення або надання такої інформації може завдати шкоди інтересам національної безпеки, оборони, розслідуванню чи запобіганню злочину. Частина 6 підкреслює, що не належать до інформації з обмеженим доступом відомості, зазначені в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Отже, безпосереднє тлумачення загального терміна «таємниця» в законодавстві відсутнє. Здійснений аналіз положень зазначених законів дає змогу зробити висновок, що таємниця в розумінні цих нормативно-правових актів – це інформація з обмеженим доступом.

Натомість Закон України «Про державну таємницю» останню категорію (яку, до речі, називає водночас і «таємною», і «секретною» інформацією) інтерпретує як вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки й техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані в порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею й підлягають охороні державою [11].

Статтею 8 аналізованого Закону в п. 4 визначено інформацію, що може бути зарахована до державної таємниці у сфері державної безпеки й охорони правопорядку. До інформації з останньої сфери можна зарахувати таку: про особовий склад органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність або розвідувальну чи контррозвідувальну; про засоби, зміст, плани, організацію, фінансування та матеріально-технічне забезпечення, форми, методи й результати оперативно-розшукової, розвідувальної й контррозвідувальної діяльності; про осіб, які співпрацюють або раніше співпрацювали на конфіденційній основі з органами, що проводять таку діяльність; про склад і конкретних осіб, які є негласними штатними працівниками органів, що здійснюють оперативно-розшукову, розвідувальну й контррозвідувальну діяльність; про організацію режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях, державні програми, плани й інші заходи у сфері охорони державної таємниці; про результати перевірок, здійснюваних згідно із законом прокурором у порядку відповідного нагляду за додержанням законів, і про зміст матеріалів оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування та судочинства з питань зазначених у цій статті сфер. Крім того, державною таємницею у сфері державної безпеки є відомості про організацію й порядок здійснення охорони адміністративних будинків та інших державних об'єктів, посадових та інших осіб, охорона яких здійснюється відповідно до Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»; систему урядового та спеціального зв'язку; організацію, зміст, стан і плани розвитку криптографічного захисту секретної інформації, зміст і результати наукових досліджень у сфері криптографії; системи й засоби криптографічного захисту секретної інформації, їх розроблення, виробництво, технологію виготовлення та використання; державні шифри, їх розроблення, виробництво, технологію виготовлення й використання; про організацію, зміст, стан і плани розвитку технічного захисту секретної інформації.

Більш докладно, ніж у Законі України «Про інформацію», категорія «інформація з обмеженим доступом» трактується положеннями Закону України «Про захист персональних даних».

Так, відповідно до ч. 2 ст. 7 цього нормативного акта, розпорядники конфіденційної інформації можуть поширювати її лише за згодою осіб, які обмежили доступ до інформації, а за відсутності такої згоди – лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту і прав людини.

Частиною 1 ст. 8 «Таємна інформація» закріплено, що такою визнаються відомості, що містять державну, професійну, банківську таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю. Тобто саме в зазначеній нормі вперше як зустрічається сам термін «таємниця досудового розслідування», що трактується як вид таємної інформації, так і надається конкретна класифікація такої інформації.

Частина 1 ст. 9 «Службова інформація» визначає, що до зазначеного виду можуть належати такі дані: 1) що містяться в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрівідомчу службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробленням напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та/або прийняттю рішень; 2) зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не зараховано до державної таємниці.

Нарешті, у зв'язку із законодавчим аспектом визначення поняття «слідча таємниця» необхідно особливо наголосити на тій обставині, що, незважаючи на визначення в Законі України «Про захист персональних даних» терміна «таємниця досудового розслідування», на жаль, чинний Кримінальний процесуальний кодекс України, прийнятий у 2012 році, цих термінів не знає. У низці статей Кодекс застосовує такі категорії: 1) «таємниця, що охороняється законом» чи «охоронювана законом таємниця» – ч. 2 ст. 27, ч. 3 ст. 42, ч. 1 ст. 56, ч. ст. 57, ч. 3 ст. 61-1, ч. 6 ст. 64-1, ч. 7 ст. 64-2, ч. 2 ст. 160, ч. ч. 5 і 6 ст. 163, ч. 5 ст. 164; 2) «державна таємниця» – ч. 1 ст. 162, ч. 6 ст. 163, глава 40, ст. 517, ст. 546; 3) «професійна таємниця» – ч. ч. 2 і 3 ст. 65, яка класифікована так: 3.1) «професійна таємниця захисника» – ч. 8 ст. 224, ч. 2 ст. 65, таємниця представника потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, законного представника потерпілого, цивільного позивача в кримінальному провадженні, ч. 2 ст. 65 (обставини, які стали їм відомі у зв'язку з виконанням функцій представника чи захисника); 3.2) «адвокатська таємниця» – ч. 3 ст. 47, ч. 2 ст. 65; 3.3) «нотаріальна таємниця» – ч. 3 ст. 47, ч. 2 ст. 65; 3.4) «лікарська таємниця» – ч. 3 ст. 47, ч. 2 ст. 65, ч. 1 ст. 477; 3.5) таємниця сповіді – ч. 2 ст. 65 (відомості, одержані священнослужителями на сповіді віруючих); 3.6) журналістська таємниця – ч. 2 ст. 65, ч. 1 ст. 162 (відомості, які містять конфіденційну інформацію професійного характеру, надану за умови нерозголошення авторства або джерела інформації); 3.7) таємниця нарадчої кімнати – ч. 2 ст. 65 (судді та присяжні – про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, за винятком випадків кримінального провадження щодо прийняття суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, ухвали); «таємниця наради суддів» – ст. 367; 3.8) таємниця укладення й виконання угоди про примирення в кримінальному провадженні – ч. 2 ст. 65 (обставини, які стали відомі у зв'язку з участю в укладенні й виконанні угоди про примирення); 3.9) таємниця заходів безпеки – ч. 2 ст. 65 (дійсних даних осіб, до яких застосовані заходи безпеки); 4) «комерційна або банківська таємниця» – ч. 1 ст. 477.

З наведених законодавчих положень класифікації категорій «інформація» й «таємниця» можна зробити висновок, що основою визначення поняття «слідча таємниця» є категорія «інформація». У свою чергу, таємницею є відомості з обмеженим доступом, найсуттєвішими критеріями класифікації яких є диференціації за змістом і порядком доступу.

Список використаних джерел:

1. Сліпущко О.М., Яременко В.В. Новий тлумачний словник української мови. Київ: Аконіт, 2008. 862 с.

2. Лісогор В.Г. Криміналістичне забезпечення збереження таємниці досудового слідства: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2003. 215 с.
3. Фатьянов А.А. Тайна как социальное и правовое явление. Ее виды. Государство и право. 1998. № 6. С. 5-14.
4. Красавчикова Л.О. Личная жизнь граждан под охраной закона. Москва: Юрид. лит., 1983. 160 с.
5. Панченко П.Н. Институт тайны: правоохранные аспекты. Государство и право. 1998. № 8. С. 124-125.
6. Смолькова И.В. Проблемы охраняемой законом тайны в уголовном процессе: дисс. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.09. Иркутск, 1998. 404 с.
7. Логінова С.М. Адвокатська таємниця: теорія і практика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.10. Київ, 2002. 19 с.
8. Словарь иностранных слов. Москва: ЮНВЕС, 1995. 832 с.
9. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/print>.
10. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI в редакції Закону України від 9 квітня 2015 року № 319-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
11. Про державну таємницю / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 16. Ст. 93.

УДК 343.985

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ: ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ

Попов Володимир Юрійович,
аспірант кафедри кримінально-
правових дисциплін юридичного
факультету (Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна,
м. Харків, Україна)

У статті на основі сучасного криміналістичного аналізу з урахуванням наявної вітчизняної антитерористичної практики особа терориста проаналізована як елемент криміналістичної характеристики терористичного акту. Наголошується на необхідності вдосконалення відповідних криміналістичних методів і формування оновлених криміналістичних характеристик аналізованих злочинів. Актуальність дослідження соціально-психологічного портрета особистості терориста розглядається у світлі сучасних тенденцій. Зазначається, що інформація про особу злочинця, встановлена під час розслідування, створює нову самостійну інформацію, що дає змогу правильно визначити напрям і способи розшуку й затримання злочинця, висунути й перевірити типові слідчі версії, виявити обставини, що сприяли вчиненню злочину, обрати найбільш ефективні тактичні прийоми допиту підозрюваних і прийняти інші тактично правильні рішення в ході розслідування конкретного злочину. Автор систематизує основні наукові підходи до розгляду проблем в аспекті вивчення групи кримінологічно значущих властивостей